

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти**

**МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ
ЗАСОБОМ МОВЛЕННЄВИХ ІГОР І ВПРАВ. ДОБІРКА КАТАЛОГУ
МОВЛЕННЄВИХ ІГОР І ВПРАВ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Купп Катерини Миколаївни
Керівник кандидат філологічних наук, доцент
Іншаков А.Є.

Кривий Ріг - 2025

Я, Купп Катерина Миколаївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.



ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	7
1.1. Мовленнєві помилки в параметрах сучасних наукових досліджень	7
1.2. Особливості мовленнєвих помилок дошкільників та їх класифікація	11
1.3. Корекція мовленнєвих помилок дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ	18
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНА РОБОТА ЩОДО КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОМИЛОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Вивчення та аналіз передового досвіду з проблеми дослідження	25
2.2. Аналіз БКДО і чинних програм щодо мовленнєвих помилок дошкільників та їх корекції	29
2.3. Методичні рекомендації щодо корекції мовленнєвих помилок старших дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ	31
2.4. Презентація каталогу мовленнєвих ігор і вправ	35
Висновки до розділу 2	40
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток мовлення у дошкільному віці є ключовим етапом формування комунікативних навичок, що впливає на подальше навчання, соціалізацію та особистісний розвиток дитини. Одним із важливих аспектів мовленнєвого розвитку є подолання мовленнєвих помилок, які можуть виникати в процесі формування звукової культури, лексичного запасу, граматичної правильності та зв'язного мовлення.

Сучасні дослідження у сфері логопедії та дошкільної педагогіки підтверджують, що своєчасна корекція мовленнєвих помилок сприяє гармонійному розвитку мовленнєвої компетентності дитини, запобігає подальшим труднощам у навчанні та спілкуванні. Одним із найбільш ефективних методів корекції є використання мовленнєвих ігор та вправ, які забезпечують інтерактивний, емоційно насичений процес навчання, відповідний до вікових особливостей дітей.

Особливої актуальності тема набуває в контексті реалізації концепції Нової української школи та оновлених державних стандартів дошкільної освіти, які акцентують увагу на ігрових формах навчання, індивідуальному підході до розвитку мовлення та корекції мовленнєвих порушень. Таким чином, дослідження мовленнєвих помилок дошкільників та їх корекція за допомогою мовленнєвих ігор і вправ є важливим і актуальним напрямом сучасної дошкільної педагогіки. Розробка каталогу мовленнєвих ігор і вправ сприятиме систематизації ефективних методів роботи з дітьми, допоможе вихователям, логопедам та батькам у формуванні правильного, багатого та виразного мовлення дошкільників.

Питанню мовленнєвих помилок дошкільників та їх корекції присвячені праці таких науковців, як-от: А. Богуш, М. Васьо, Н. Гавриш, Л. Древняк, В. Звекова, А. Іншаков, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Маліновська, О. Меланченко, Ю. Рібцун, Н. Савінова, М. Федорова, О. Шостак та інші.

Втім, у наукових дослідженнях недостатньо висвітлено питання систематизації мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку з урахуванням їхніх психолого-педагогічних особливостей, а також бракує комплексних методичних рекомендацій щодо їх подолання через ігрову діяльність. У сучасних умовах реформування дошкільної освіти особливо важливо забезпечити практичну спрямованість педагогічного процесу, коли розвиток і корекція мовлення відбуваються не лише в рамках логопедичних занять, а й під час щоденної комунікації дитини в освітньому середовищі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати мовленнєві помилки дітей старшого дошкільного віку та їх корекцію і практично розробити каталог мовленнєвих ігор і вправ.

Завдання дослідження:

- 1) охарактеризувати мовленнєві помилки в параметрах сучасних наукових досліджень;
- 2) з'ясувати особливості мовленнєвих помилок дошкільників, їх класифікацію та корекцію;
- 3) аналіз БКДО та освітніх програм з проблеми коригування мовленнєвих помилок дітей дошкільного віку;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо корекції мовленнєвих помилок дітей старшого дошкільного віку засобом мовленнєвих ігор і вправ та презентувати каталог мовленнєвих ігор і вправ.

Об'єкт дослідження – мовленнєві помилки дошкільників.

Предмет дослідження – мовленнєві помилки старших дошкільників та їх корекція засобом мовленнєвих ігор і вправ.

Методи дослідження. Для досягнення мети та завдань застосовано комплекс педагогічних методів дослідження: теоретичні (вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічної та

методичної літератури, порівняння, моделювання, систематизація теоретичного й практичного матеріалу); емпіричні (анкетування, бесіди, спостереження).

Апробація дослідження здійснювалась на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасний освітній простір розвитку дитини: проблеми, пошуки, інновації» у вигляді наукової публікації:

1. Купп К. М. Мовленнєві помилки дошкільників та їх корекція засобом мовленнєвих ігор і вправ. *Сучасний освітній простір розвитку дитини: проблеми, пошуки, інновації*. Кривий Ріг: КДПУ, 2025. С. 57.

Практичне значення дослідження. Узагальнені результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані у практиці роботи вихователів, логопедів, методистів та інших фахівців дошкільної освіти для корекції мовленнєвих помилок дітей за допомогою мовленнєвих ігор та вправ; у процесі підготовки навчально-методичних матеріалів для організації занять із розвитку мовлення в дошкільних закладах освіти; у розробці навчальних програм та рекомендацій для підготовки майбутніх педагогів і логопедів, що працюють із дошкільниками. Розроблений каталог мовленнєвих ігор і вправ стане цінним методичним ресурсом для практичного використання в дошкільних закладах освіти та сприятиме ефективній корекції мовленнєвих порушень у дітей.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаної літератури, що нараховує 24 джерела. Загальний обсяг роботи – 42 сторінки, обсяг основного тексту – 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Мовленнєві помилки в параметрах сучасних наукових досліджень

Мовлення є одним із ключових показників когнітивного розвитку дитини, а його формування в дошкільному віці відіграє велику роль подальшому навчанні, соціалізації та комунікації. Однак у процесі мовленнєвого розвитку діти часто допускають різноманітні помилки, які стосуються фонетичного, лексичного, граматичного та синтаксичного рівнів мовлення. Дослідження мовленнєвих помилок є актуальним напрямом сучасної лінгвістики, психолінгвістики та педагогічної науки, оскільки дозволяє виявити механізми їх виникнення, розробити ефективні методи корекції та попередження.

Сучасні наукові підходи до аналізу мовленнєвих помилок спираються на міждисциплінарний підхід, що поєднує результати досліджень у галузях мовознавства, психології та логопедії. Зокрема, розглядаються питання природи мовленнєвих порушень, факторів, що впливають на їх формування, а також методики виправлення мовленнєвих помилок за допомогою спеціально розроблених педагогічних засобів.

А. Богуш в своїй праці «Лінгводидактичний підхід до класифікації помилок у мовленні дошкільників» пише про те, що під мовленнєвою помилкою розуміють відхилення від мовної норми, що виникає внаслідок несвідомого порушення правил літературної мови або неправильного застосування мисленнєвих операцій (В. Бадер, М. Пентилюк). В. Мельничайко визначає мовленнєву помилку як порушення мовної норми, розглядаючи її через категорію «правильно/неправильно». У той же час, з комунікативної точки зору, для оцінки мовлення використовують менш категоричні терміни, зокрема поняття «мовний недолік», який характеризується за шкалою «краще чи гірше». В. Мамушин

звертає увагу на те, що межа між поняттями «мовленнєва помилка» та «неточність» є доволі розмитою, оскільки їх розрізнення залежить від низки факторів, які складно врахувати при розробці класифікації мовленнєвих порушень [6, с. 81].

У перші роки життя дитина регулярно спілкується з оточенням, мовленнєві навички формуються через наслідування та закріплюються за допомогою рефлексів – так званої фізіологічної ехолалії, тобто мимовільного відтворення почутих слів чи звуків [9, с. 22].

Для того щоб дитина почала говорити, необхідно, щоб у неї достатньо розвинулися мовноруховий і слуховий аналізатори, а також органи артикуляції. Саме фізіологічна ехолалія, яка проявляється у повторенні окремих складів і слів, є початковим етапом у формуванні мовлення та розумінні слів.

М. Федорова підкреслювала, що у процесі природного спілкування мовні зв'язки виникають через наслідування та закріплюються повторенням. Він також зазначав, що правильне використання граматичних форм у ранньому віці залежить від мовлення оточуючих. Дитина трьох років засвоює форми відмінків, особові закінчення та дієслівні конструкції, сприймаючи їх у мовленні дорослих. Саме тому важливо, щоб малюки на другому-третьому році життя чули правильне мовлення, багате на різноманітні слова й мовні конструкції [22, с. 78].

Л. Калмикова порівнювала граматику з «збіркою правил мовленнєвої поведінки» та наголошувала, що оволодіння мовою включає не лише запам'ятовування мовних одиниць, а й усвідомлення правил їх використання [13, с. 181].

Дошкільнята не вивчають граматичні правила свідомо, а засвоюють їх природним шляхом у процесі спілкування з дорослими. Будь-які відхилення від мовної норми розглядаються як помилки. Опанування граматичної структури мови – складний процес, під час якого діти нерідко допускають помилки, плутаючи, наприклад, суфікси чи префікси різних частин мови. Щоб допомогти

дитині говорити правильно, важливо формувати у неї мовленнєві навички на основі правильних зразків мовлення.

Окрім природного засвоєння мовних норм через наслідування, важливу роль у попередженні мовленнєвих помилок відіграють спеціальні педагогічні методики, спрямовані на розвиток мовлення у дошкільників. Крім того, велику ефективність демонструють такі методи, як ігрові вправи, інтерактивне спілкування, логопедичні заняття та використання художньої літератури.

Загальні педагогічні методики подолання мовленнєвих помилок зазначимо на рисунку 1.1.



Рис. 1.1. Загальні педагогічні методики подолання мовленнєвих помилок

1. *Ігрові методи.* Одним із найефективніших способів формування мовленнєвих навичок у дошкільників є гра. Ігрові вправи допомагають дітям закріплювати правильні мовні конструкції, тренувати вимову звуків, розвивати словниковий запас і граматичні навички. Наприклад, такі ігри як-от «Вгадай, хто говорить» чи «Повтори правильно», сприяють розвитку фонетичного слуху та артикуляції.

2. *Літературні засоби.* Читання та обговорення художніх творів сприяє розширенню активного словника, розвитку граматичної правильності мовлення та вмінню правильно будувати речення. Дітям корисно читати казки, вірші та оповідання, після чого залучати їх до переказу та обговорення почутого, що

сприяє кращому засвоєнню мовних структур і правильному використанню граматичних форм [20, с. 94].

3. *Логопедична робота.* У випадках систематичних мовленнєвих помилок ефективними є спеціальні логопедичні вправи, які спрямовані на корекцію вимови звуків, розвиток артикуляційного апарату та формування граматики.

4. *Інтерактивні технології.* Використання інтерактивів, мобільних додатків тощо допомагає дітям засвоювати мовні норми у цікавій та доступній формі. Наприклад, сучасні логопедичні додатки містять вправи для тренування вимови звуків, побудови правильних речень і розвитку мовленнєвого слуху [20, с. 94].

5. *Метод моделювання мовленнєвих ситуацій.* Одним із дієвих методів розвитку правильного мовлення є створення ситуацій спілкування, в яких діти повинні використовувати правильні мовні конструкції. Наприклад, рольові ігри («У магазині», «Лист другу», «Розмова з лікарем») допомагають дітям сформулювати свої думки правильно, відповідно до контексту комунікації.

Отже, підсумовуючи, мовленнєві помилки у дошкільнят природнім є етапом мовного розвитку, однак їх корекція має важливе значення задля успішного навчання та соціалізації дитини надалі. Використання спеціальних педагогічних методик, таких як ігрові вправи, літературні засоби, логопедична робота, інтерактивні технології та моделювання мовленнєвих ситуацій, дозволяє ефективно попереджати й виправляти мовленнєві помилки. Важливим аспектом є створення сприятливого мовного середовища, де дитина отримує правильні мовні зразки та можливість активно практикувати мовлення.

1.2. Особливості мовленнєвих помилок дошкільників та їх класифікація

Мовленнєвий розвиток дитини є складним і багаторівневим процесом, що охоплює засвоєння фонетики, лексики, граматики та синтаксису рідної мови. Важливу роль у цьому відіграє соціальне середовище, адже саме через взаємодію з дорослими та однолітками дитина опановує мовлення, розширює запас слів, вчиться будувати вірно речення та висловлювати свої думки. Однак цей процес не завжди проходить безпомилково.

У дошкільному віці мовленнєві помилки є закономірним явищем, яке відображає індивідуальні особливості розвитку дитини, рівень її мовленнєвої компетентності та когнітивних здібностей. Дошкільники можуть допускати різноманітні мовні похибки – від неправильної вимови звуків до спотворення граматичних конструкцій і використання лексичних одиниць не за їхнім значенням.

Дослідники мовлення дітей виокремлюють декілька основних видів мовленнєвих помилок, що виникають у дошкільному віці. Помилки пов'язані із системними особливостями мови, з недостатнім розумінням семантики слів, з порушенням граматичних норм, синтаксичних конструкцій, фразеологічних виразів та стилістичної відповідності.

Важливо зазначити, що мовленнєві помилки дошкільників є не лише ознакою недостатнього володіння мовою, а й свідченням активного процесу пізнання та освоєння мовних закономірностей. Помилки мають різні причини: недостатній мовний досвід, неправильна мовленнєва модель у оточенні близьких людей, особливості психофізіологічного розвитку дитини тощо.

У дошкільному віці важливо формувати у дитини навичку граматично правильного мовлення. Як зазначає, науковець К. Крутій, здатність несвідомо використовувати граматичні форми рідної мови розвивається разом із загальними розумовими здібностями дитини [14, с. 34].

Дошкільники засвоюють граматичні особливості мови переважно на слух, під час спілкування з дорослими та однолітками. Оволодіння граматичною будовою передбачає правильне використання відмінкових закінчень, дієслівних форм, суфіксів та префіксів, узгодження слів у реченні та дотримання логічного порядку слів у висловлюванні.

А. Богуш у своїх дослідженнях аналізувала формування та розвиток мовлення дітей раннього віку. Вона зазначала, що до завершення цього періоду у лексиконі дитини наявні усі частини мови, окрім прислівників і дієприслівників. Словниковий запас малюка становить приблизно 1000-1300 слів. Дитина не лише використовує прості речення, а й будує поширені, складносурядні та складнопідрядні конструкції, що включають сполучники та сполучні слова. Проте мовлення ще може містити граматичні помилки [4, с. 367].

На цьому етапі воно залишається ситуативним: малюки висловлюють свої думки фразами та реченнями, описуючи побачене чи пережите. Вони часто застосовують вказівні слова (там, тут, ось, цей), а також активно використовують жести, міміку та дії для уточнення змісту. Діти із задоволенням слухають казки, оповідання, добре розуміють їхній зміст. Особливу цікавість викликають забавлянки, вірші, пісеньки, які вони легко запам'ятовують.

Як зазначають А. Богуш, Н. Гавриш та О. Саприкіна, до кінця раннього віку важливим психічним новоутворенням є формування активного мовлення. У дітей дошкільного віку розвивається мовленнєве чуття, яке дає змогу навіть виправляти мовленнєві помилки у висловлюваннях їх однолітків [4, с. 367].

З огляду на різноманітність мовленнєвих похибок, науковці пропонують різні підходи до їх класифікації.

Згідно з дослідженням Н. Гавриш, молодші школярі допускають мовленнєві помилки, які можна поділити на три групи: ті, що трапляються як в усному, так і в писемному мовленні; ті, що характерні лише для усного мовлення; та помилки, властиві тільки писемному мовленню [8, с. 22].

Перша група помилок, яка охоплює відхилення, що спостерігаються в обох формах мовлення, відповідно до системи мовних одиниць, поділяється на мовні помилки та мовленнєві помилки і недоліки.

До мовних помилок дослідниця відносить лексичні, морфологічні та синтаксичні (рисунок 1.2.).

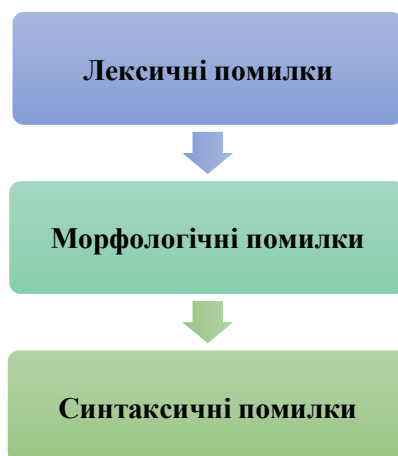


Рис. 1.2. Мовні помилки

До найпоширеніших лексичних помилок відносять:

- 1) вживання слова у невласивому значенні;
- 2) використання діалектизмів або просторічної лексики в невідповідних контекстах;
- 3) порушення лексичної сполучуваності;
- 4) надмірне повторення однакових або спільнокоренових слів;
- 5) вживання зайвих слів, що не несуть смислового навантаження;
- 6) помилки, спричинені інтерференцією іншої мови.

Морфологічні помилки виникають унаслідок порушення правил утворення граматичних форм слів. Зокрема, до них належать: неправильне або невдале словотворення; хибне утворення форм іменників і прикметників; помилки у відмінкових формах іменників та прикметників; неправильне вживання роду, числа та відмінка; помилки в написанні особових закінчень дієслів; порушення морфологічних норм, що виникають під впливом іншої мови [8, с. 22].

Синтаксичні помилки стосуються структури словосполучень і речень. Вони можуть виражатися у:

1. неправильному порядку слів;
2. порушенні узгодженості між членами речення;
3. невдалому поєднанні слів у словосполученнях;
4. побудові граматично некоректних речень.

Отже, аналізуючи мовленнєві помилки молодших школярів, Н. Гавриш виокремлює різні їх види, враховуючи як структурні, так і комунікативні аспекти мовлення. Такий підхід дозволяє краще розуміти механізми виникнення помилок та розробляти ефективні методи їх корекції.

Залежно від того, які мовні норми порушені, мовленнєві помилки М. Васьо, О. Чекан поділяють на кілька категорій [7, с. 84]:

- 1) Словотворчі – невинновдане утворення нових слів або змінення усталених форм;
- 2) Морфологічні – помилки у творенні граматичних форм слів та побудові складних речень;
- 3) Синтаксичні – неправильне конструювання словосполучень, а також простих і складних речень;
- 4) Лексичні – використання слів у невідповідному значенні, порушення норм лексичної сполучуваності, надмірні повтори;
- 5) Фразеологічні – викривлення фразеологізмів або їх використання у невласливому контексті;
- 6) Стилїстичні – недотримання стилїстичної єдності тексту.

Н. Малїновська, досліджуючи мовлення дітей дошкільного віку, виокремлює кілька видів мовленнєвих помилок, серед яких [17, с. 157]:

1. *Системні помилки* виникають через те, що діти на початкових етапах мовленнєвого розвитку орієнтуються насамперед на загальні закономірності мовної системи, не враховуючи всіх винятків та обмежень. У результаті вони

створюють власні мовні конструкції, що не відповідають нормам. Зокрема, такі помилки характерні для лексичної семантики та словотворення, оскільки діти намагаються заповнити «прогалини» у своїх знаннях шляхом утворення слів за аналогією з уже відомими моделями.

2. *Помилки вибору* ненормативного варіанту зумовлені тим, що мовна система часто пропонує кілька варіантів для вираження одного значення, але лише один з них закріплений мовною нормою. Якщо дитина обирає форму, яка суперечить нормативному варіанту, така помилка фіксується як мовленнєва.

3. *Помилки, пов'язані із намаганням усунути мовні явища, які здаються нелогічними або суперечливими*, виникають через те, що дитина прагне спростити чи уніфікувати мовні конструкції, роблячи їх більш системними. Випадки, що не узгоджуються з логікою мовної системи, змінюються відповідно до набутих знань та інтуїтивного мовного чуття дитини.

4. *Помилки, спричинені ігноруванням ідіоматичності*, виникають унаслідок складності засвоєння стійких словосполучень та фразеологізмів. Діти нерідко використовують слова без урахування їхніх переносних значень або семантичних відтінків, що призводить до спотворення змісту висловлювання.

Таким чином, мовленнєві помилки у дошкільному віці є закономірним явищем, що пов'язане з особливостями мовного розвитку та поступовим оволодінням нормами рідної мови.

В. Звекова пояснює виникнення помилок у тлумаченні значень слів кількома основними чинниками. Передусім, абсолютно хибні трактування з'являються через помилкові асоціації, які помилково сприймаються як реальна схожість між словами чи їхніми значеннями. Інші часткові помилки виникають тоді, коли між словами дійсно існує певна семантична близькість, однак мовці хибно узагальнюють або звужують їхнє значення. Також спотворені тлумачення можуть бути наслідком неусвідомленого засвоєння фраз і висловів, коли мовці використовують їх механічно, без розуміння справжнього змісту. Крім того,

неправильне тлумачення слів не лише є наслідком мисленнєвих похибок, а й саме стає їхнім джерелом [12, с. 107].

О. Шостак серед причин лексичних помилок виокремлює:

- Невідповідність між звуковою формою та реальним значенням слова, що спричиняє змішування схожих за звучанням, але різних за значенням слів.
- Обмежений запас синонімів, через що мовці не завжди можуть точно передати потрібний відтінок значення.
- Недостатній мовний досвід, який ускладнює правильне використання слів у відповідних контекстах [23, с. 181].

Отже, лексичні помилки часто є наслідком як когнітивних процесів, так і мовної компетенції мовця, а їхнє усунення потребує розвитку мовного чуття, розширення словникового запасу та усвідомленого використання мовних одиниць.

Крім того, О. Шостак зазначає, що діти часто замінюють одне відмінкове закінчення іншим у межах одного відмінка, так як на початковому етапі мовленнєвого розвитку вони насамперед запам'ятовують закінчення як показники певного відмінка, що передає конкретне значення [23, с. 181].

Наприклад, вони асоціюють закінчення *-ом*, *-ой* із орудним відмінком. Проте усвідомлення належності закінчень до певної відмінкової системи формується значно пізніше [23, с. 181].

Ю. Рібцун пояснює помилки у словотворенні та словозміні як результат генералізації граматичних відношень. Науковиця виділяє три етапи оволодіння граматичними формами [19, с. 72].

На першому етапі відбувається формування стереотипних мовних конструкцій та їх узагальнене застосування. Дитина засвоює основні граматичні категорії, такі як орудний відмінок (із закінченням *-ом*) і відмінювання дієслів у

минулому часі (з переважним використанням жіночого роду з закінченням *-а*). На цьому етапі діти часто вживають однакові граматичні форми в усіх випадках.

Другий етап характеризується поступовим розширенням мовних можливостей. Дитина починає використовувати альтернативні форми для вираження тих самих граматичних категорій, створюючи новий стереотип. Наприклад, у цей період діти можуть змінювати закінчення орудного відмінка на *-ой* і частіше вживати дієслова в чоловічому роді.

На третьому етапі відбувається диференціація граматичних форм відповідно до правил мови. Діти починають розрізняти закінчення орудного відмінка залежно від роду і застосовують їх більш точно.

Зокрема, вчена пояснює морфологічні помилки складністю механізму словотворення. Вона зазначає, що для правильного формування мовлення дитина повинна не лише розуміти лексичне значення слова та його зв'язок із об'єктами навколишнього світу, а й навчитися правильно добирати афікси, усвідомлювати правила словотворення та застосовувати їх у різних мовних ситуаціях, зокрема у нових комунікативних умовах [19, с. 72].

Таким чином, мовленнєві помилки дошкільників є важливим показником процесу оволодіння мовою, що відображає як закономірності мовного розвитку, так і індивідуальні особливості дитини. Аналіз та систематизація цих помилок дозволяють ефективно організовувати мовленнєве навчання, вчасно коригувати недоліки та створювати сприятливі умови для формування правильного мовлення у дошкільному віці.

1.3. Корекція мовленнєвих помилок дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ

Питання мовленнєвих помилок та розвитку мовлення у дітей дошкільного віку завжди викликало інтерес як у теоретиків, так і у практиків. Оволодіння граматичною будовою рідної мови є важливим етапом мовленнєвого розвитку дитини, оскільки воно забезпечує успішність комунікації та подальшого навчання. Рівень мовленнєвої компетентності дітей значною мірою впливає на їхню готовність до школи, адже саме мовлення є основою для всіх видів навчальної діяльності. У сучасній лінгводидактиці вважається, що рівень мовленнєвого розвитку є одним із головних показників інтелектуального становлення дитини. Проте, не всі аспекти засвоєння граматики в дошкільнят вивчені повною мірою, і багато питань залишаються відкритими.

Розуміння особливостей мовного розвитку на кожному віковому етапі є важливим для вихователів та педагогів, адже правильне формування мовлення сприяє загальному розвитку дитини та підготовці до систематичного навчання у школі. Тому необхідно вдосконалювати методики навчання, що допоможуть ефективно впливати на граматику дошкільників.

Помилки у мовленні є природним етапом оволодіння мовою, але для їх подолання необхідно застосовувати ефективні методи корекції. Одним із найдієвіших засобів розвитку правильного мовлення у дошкільників є мовленнєві ігри та вправи, які допомагають не лише виправляти помилки, а й сприяють формуванню мовленнєвих навичок у невимушеній та цікавій для дитини формі.

Мовленнєві ігри та вправи дозволяють коригувати помилки завдяки природному для дитини способу навчання – грі. Вони стимулюють активне мовлення, розвивають артикуляційний апарат, формують правильне вживання граматичних конструкцій, збільшують словниковий запас і сприяють засвоєнню

правильного звуковимовлення. Завдяки такому підходу діти не лише покращують мовленнєві навички, а й розвивають пам'ять, увагу, мислення та творчі здібності.

А. Богуш наголошує на тому, що у процесі корекційної роботи важливо враховувати види помилок, рівень мовленнєвого розвитку та індивідуальні потреби кожної дитини. Використання мовленнєвих ігор та вправ у комплексі з іншими методами допомагає ефективно усувати мовленнєві порушення, формуючи у дітей впевненість у своїх мовленнєвих можливостях [5, с. 45].

Дослідження вчених допомогли визначити основні педагогічні умови, що сприяють формуванню граматичної правильності мовлення у дітей дошкільного віку.

Основними напрямками розвитку правильного мовлення є:

- 1) контроль за мовленням дітей та запобігання помилкам;
- 2) виправлення допущених помилок;
- 3) розвиток слухової уваги;
- 4) надання дітям правильного мовного зразка для наслідування;
- 5) тісна співпраця дошкільного закладу та родини.

1. Перевірка мовлення дошкільників.

Для того щоб своєчасно виявити мовленнєві труднощі дітей, вихователь має розуміти, які помилки є типовими для певного вікового періоду, як часто вони трапляються в мовленні вихованців. З цією метою двічі на рік (у вересні–жовтні та у травні) проводиться перевірка мовлення кожної дитини. Під час такої перевірки надають увагу наступному [18, с. 410]:

- 1) особливостям побудови висловлювань (які типи речень використовує дитина – прості, поширені, складні тощо);
- 2) послідовності слів у реченні;
- 3) умінню правильно поєднувати частини висловлювання за допомогою сполучників і сполучних слів;

- 4) правильності зміни форм іменників, зокрема труднощам у відмінюванні слів жіночого роду або невідмінюваних назв;
- 5) узгодженню слів у реченні за родом і числом;
- 6) правильності утворення та вживання дієслівних форм (звертається увага на відмінювання за особами та фонетичні зміни у коренях слів);
- 7) узгодженню кількісних іменників із числівниками;
- 8) адекватному використанню прийменників у мовленні;
- 9) порушенням у вживанні частин мови тощо.

Після перевірки вихователь заносить результати в спеціальний зошит, щоб надалі коригувати мовленнєві помилки дітей. Для цього застосовуються різні методи, які дозволяють об'єктивно оцінити рівень розвитку мовлення. Серед них:

1. розповіді за сюжетними картинками;
 2. читання коротких оповідань із подальшим обговоренням;
 3. індивідуальні бесіди за заздалегідь підготовленими питаннями;
 4. дидактичні та комунікативні ігри, спрямовані на розвиток мовлення та комунікативних навичок.
2. *Виправлення помилок.*

Правки помилок та їх запобігання тісно взаємопов'язані, адже коли одна дитина виправляє свою помилку, це є водночас попередженням її появи в мовленні інших дітей. Регулярне виправлення помилок допомагає закріпити граматичні норми і сприяє розвитку правильного мовлення. Для цього використовуються різноманітні методи, зокрема надання зразка граматично правильного мовлення, пояснення, запитання, доручення та схвалення [18, с. 410].

3. *Наявність правильного зразка для наслідування.*

Дошкільники перебувають у певному мовному середовищі, яке має великий вплив на розвиток її мовлення. Спочатку, не вміючи говорити, вона слухає мову дорослих, які спілкуються з нею. У дошкільному віці дитина починає

активніше брати участь у мовному спілкуванні. Оточення відіграє важливу роль у цьому процесі, оскільки воно може як сприяти, так і гальмувати розвиток мовлення, якщо дитина чує правильне мовлення від дорослих, це допомагає їй засвоїти літературну мову. Якщо ж оточення використовує неправильні мовні форми, це може вплинути на формування мовлення дитини. Таким чином, правильність мовлення дошкільника багато в чому залежить від мовних зразків, які він чує від дорослих.

4. Розвиток слухової уваги.

Створення спокійної атмосфери в групі має великий вплив на розвиток слухової уваги у дітей. Дорослі повинні вести розмови з дітьми та між собою помірним голосом, поступово привчаючи дітей до цього. Високий рівень шуму або голосні розмови в групі можуть перешкоджати розвитку слухової уваги, адже діти стають менш здатними концентруватися на словах. Для розвитку її використовують різноманітні ігри, такі як *«Зіпсований телефон»*, *«Передай слово далі»*, *«Тиша»*, *«Відгадай, чий голосок»*, *«Хто як сказав?»* і *«Звідки почувся звук?»* [15, с. 387].

Якщо корекція мовленнєвих помилок здійснюється систематично, діти починають самостійно прислуховуватись до правильного мовлення дорослих і товаришів, помічають власні помилки і виправляють їх. Наприклад, дитина може звернути увагу на помилку товариша: *«Андрію, ти сказав «їхаю», треба сказати «їду»»*.

5. Спільна робота дитячого садка і сім'ї.

Однією з головних умов формування правильного мовлення у дітей є взаємодія вихователя з родиною. Часто причиною мовних помилок стає наслідування неправильних мовних зразків, які дитина чує вдома, тому педагог повинен тактовно звернути увагу батьків на ці недоліки й надати практичні рекомендації щодо їх усунення. Ефективність корекційної роботи зростає лише за умови спільних дій дитячого садка і сім'ї.

Корисним засобом для підтримки батьків у цьому процесі є папка-пересувка, у якій вихователь розміщує спеціально дібрані вправи, мовленнєві ігри, короткі тексти для читання та опис прийомів їх використання вдома. Такий формат дає змогу батькам систематично працювати над розвитком мовлення дитини, не порушуючи єдності вимог між закладом дошкільної освіти та родиною [15, с. 387].

Вправи з мовлення організовуються як індивідуальні, так і як групові заняття, які сприяють вдосконаленню мовлення в умовах активного спілкування. У процесі таких ігор діти не тільки виправляють свої помилки, але й активно застосовують граматичні конструкції, вивчають нові слова та вирази, що сприяє значному розширенню їхнього лексичного запасу. Крім того, мовленнєві вправи допомагають дітям краще усвідомити правила побудови речень, порядок слів, використання частин мови, а також формують правильне сприймання мови на слух.

Одним із прикладів таких ігор є *«Склади правильне речення»*. У цій грі дітям пропонується набір слів, з яких вони мають утворити граматично правильне речення. Така вправа сприяє розвитку не тільки граматичної правильності, але й уваги та мислення дітей, оскільки вони мають вміти розпізнавати правильний порядок слів.

Наступною корисною грою є *«Мовний ланцюжок»*, в якій кожен учасник додає до попереднього слова нове, зберігаючи при цьому правильне граматичне узгодження, що дозволяє дітям працювати з різними частинами мови, вивчаючи відмінювання, узгодження родів, чисел та відмінків.

Також ефективною є гра *«Що не так?»*, під час якої дітям пропонуються речення з помилками, і вони мають їх знайти та виправити, що допомагає дітям не тільки усвідомити типи помилок, а й практично застосовувати граматичні правила для їх виправлення.

Важливим є використання вправ для розвитку артикуляції, таких як *«Вправи для язика»* або *«Ласкаво просимо до звуків»*, де дітям пропонується правильно вимовляти складні звуки або звукові поєднання і сприяє не лише усуненню помилок у вимові, але й розвитку загальної мовленнєвої моторики, що є основою для правильної артикуляції та вимови.

На нашу думку, такі ігри допомагають дітям навчатися в процесі активної участі, створюючи сприятливу атмосферу для корекції мовленнєвих помилок. Вони є не тільки засобом виправлення, а й важливим елементом розвитку мовленнєвих навичок, який сприяє їхньому успішному переходу до навчання в школі.

Отже, підводячи підсумки, можемо стверджувати про те, що лише застосовуючи всі методи разом, можна досягти значних результатів у розвитку мовлення дітей. Для того, щоб дошкільнята успішно опановували граматичну структуру рідної мови, важлива систематична та ретельна робота вихователя, постійна практика мовлення дітей, а також використання різноманітних синтаксичних конструкцій. Протягом удосконалення граматичної правильності мовлення дошкільники починають застосовувати набуті навички у власній мові та повсякденному житті: вони стають активнішими в спілкуванні з дорослими, прагнуть поділитися враженнями про події, що відбулися вдома, у групі чи під час прогулянок, що сприяє зростанню їх комунікативної активності.

Висновки до розділу 1

Розглянуто теоретичні засади вивчення мовленнєвих помилок дошкільників у контексті сучасної педагогічної науки. Визначено, що проблема мовленнєвих порушень є актуальною і комплексною. У дослідженнях сучасних науковців мовленнєвий розвиток дитини розглядається як один із найважливіших чинників загального психічного, пізнавального й особистісного зростання дошкільника. Своєчасне виявлення та корекція мовленнєвих помилок є важливою умовою для успішної соціалізації дитини та її підготовки до шкільного навчання.

Висвітлено особливості виникнення та прояву мовленнєвих помилок у дошкільників. Встановлено, що мовленнєві помилки можуть мати різну природу – від вікових особливостей до серйозніших порушень мовлення. На основі аналізу класифікацій мовленнєвих помилок було виокремлено фонетико-фонематичні, лексичні, граматичні та стилістичні помилки, кожна з яких потребує особливого підходу в діагностиці та подальшій роботі.

Обґрунтовано ефективність використання мовленнєвих ігор та вправ як засобу корекції мовленнєвих помилок у дошкільному віці. Відмічено, що ігрові форми навчання не лише сприяють розвитку мовлення, а й надають природне, невимушене середовище для мовленнєвої активності дитини. Мовленнєві ігри розвивають артикуляційний апарат, слухову увагу, збагачують словниковий запас і формують граматично правильне мовлення.

Таким чином, результати теоретичного аналізу дозволяють стверджувати, що корекція мовленнєвих помилок повинна здійснюватися систематично, з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, із залученням ігрових методів, які мають високу ефективність у практиці роботи з дошкільниками, що створює міцне підґрунтя для подальшого дослідження та практичного впровадження ефективних форм корекційної роботи у закладах дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНА РОБОТА ЩОДО КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОМИЛОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Вивчення та аналіз передового досвіду з проблеми дослідження

Важливою складовою науково-методичної роботи з проблеми корекції мовленнєвих помилок у дошкільників є вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду. Адже саме практики, що безпосередньо працюють із дітьми в умовах сучасного дошкільного закладу, можуть поділитися ефективними методами, формами та прийомами, які дають реальні результати. У межах дослідження нами було проведено серію бесід із вихователями КЗДО №67 та КЗДО №250, які мають значний досвід у роботі з дітьми, що мають труднощі мовленнєвого розвитку.

Під час інтерв'ю з вихователькою КЗДО №67 Молчановою Н. М. було з'ясовано, що основою її підходу до корекції мовленнєвих помилок є організація мовленнєво-активного середовища на основі ігрової діяльності. Вона активно впроваджує в практику рольові, театралізовані, казкові та творчі ігри, які стимулюють дітей до активного мовного самовираження. Особливу увагу педагог приділяє індивідуалізації роботи з кожною дитиною, що дозволяє врахувати рівень її мовного розвитку, характер труднощів і психологічні особливості.

За словами виховательки, серед основних труднощів у роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, є низький рівень мовної активності, труднощі в артикуляції, недостатній словниковий запас, а також небажання окремих дітей включатися в мовленнєву взаємодію. Крім того, вихователька застосовує спеціальні прийоми: ігри на автоматизацію звуків, складання речень за зображеннями, діалогічні ігри та римування. Всі вони впроваджуються в

контексті загальної ігрової діяльності, що значно підвищує зацікавленість дитини.

Крім того, педагог акцентує увагу на тісній співпраці з батьками та логопедом, які разом із вихователем формують єдиний корекційний простір навколо дитини. Батькам надаються поради щодо створення мовленнєвого середовища вдома, проводяться індивідуальні консультації щодо мовленнєвих ігор, які можна організовувати в побуті.

Під час аналізу педагогічного досвіду виховательки КЗДО №250 Макарової Ю. О. виявлено, що педагогиня орієнтується на інтегративний підхід до мовленнєвого розвитку, у якому поєднуються мовленнєві, музичні, художні, образотворчі та рухові види діяльності. Вона вважає, що така комплексна взаємодія стимулює не лише мовну, а й емоційно-особистісну сферу дитини, що є важливим для подолання мовленнєвих бар'єрів.

Макарова Ю. О. відзначає кілька актуальних проблем у роботі з дітьми, які мають мовленнєві труднощі: брак якісного ігрового та методичного матеріалу, потреба у підвищенні кваліфікації педагогів щодо логопедичної підтримки, а також обмежена участь деяких батьків у процесі мовленнєвого розвитку своїх дітей. Вона наголошує, що ефективність мовленнєвої роботи значно зростає за умови використання сюжетно-рольових, драматичних ігор, ігор з правилами та конструктивних завдань, що забезпечують розгорнуте мовлення дитини в різних контекстах.

Особливу увагу Макарова Ю. О. приділяє індивідуальному мовленнєвому супроводу дітей: проводить спостереження, фіксує динаміку розвитку, консультується зі спеціалістами (логопедом, психологом), розробляє окремі корекційні завдання відповідно до потреб кожної дитини. Вона також організовує мовленнєві зони в групі, де діти можуть гратися з предметами, створювати історії, розігрувати сценки, спілкуватися з однолітками вільно й невимушено.

Порівняльний аналіз досвіду виховательок Молчанової Н. М. та Макарової Ю. О. свідчить, що обидві спеціалістки надають перевагу ігровим формам діяльності, однак Макарова Ю. О. більше зосереджується на інтеграції мовленнєвої роботи з іншими видами діяльності, тоді як Молчанова Н. М. робить акцент на творчості, емоційному самовираженні та індивідуальному підході. Спільними у їхній роботі є системність, педагогічна спостережливість, постійне вдосконалення форм і методів, а також активна співпраця з батьками.

Крім того, ми провели опитування серед вихователів КЗДО №67 з метою виявлення компетентності в питаннях корекції мовленнєвих помилок у дошкільників. У опитуванні взяли участь 8 вихователів.

Запитання анкетування були наступні:

1. Які прийоми ви застосовуєте у своїй практиці для корекції мовленнєвих помилок у дітей?
2. Як ви визначаєте наявність і характер мовленнєвих помилок у кожної дитини? Які діагностичні методи використовуєте?
3. Як ви організовуєте ігрову діяльність з метою подолання мовленнєвих труднощів?
4. Чи застосовуєте ви казкові сюжети або театралізацію як засіб корекції мовлення? Яким чином це впливає на мовленнєвий розвиток дитини?
5. Якою є роль батьків у процесі корекції мовленнєвих помилок? Як ви налагоджуєте з ними співпрацю?
6. Які основні труднощі ви зустрічаєте під час роботи з дітьми, що мають мовленнєві порушення?
7. Які поради ви могли б дати колегам-вихователям щодо ефективної організації корекційної роботи з мовленням у дошкільників?

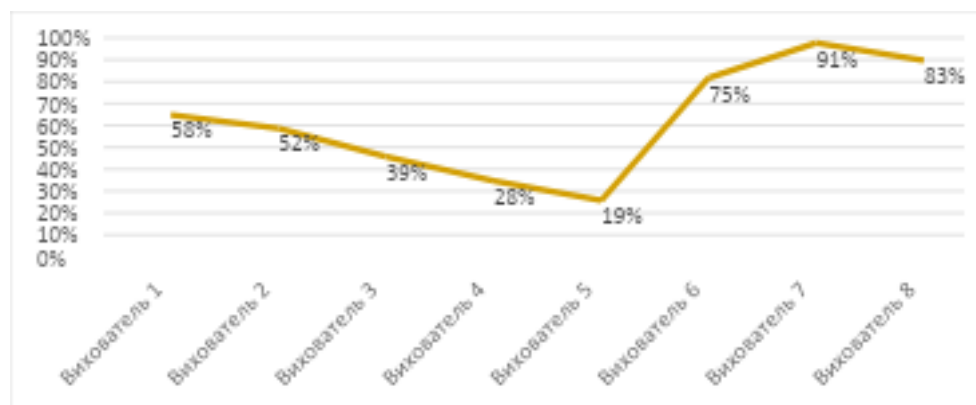


Рис. 2.1 Аналіз опитування вихователів КЗДО №67

Вихователі 7 та 8 показали найвищий рівень компетентності в питаннях корекції мовленнєвих помилок, що становить 91% та 83% відповідно, що свідчить про їхню глибоку обізнаність із сучасними методами корекційної роботи, а також про їхню готовність системно працювати з дітьми, які мають мовленнєві труднощі.

Вихователь 6 також продемонстрував високий рівень знань та практичних вмінь, досягнувши 75%, що вказує на достатню підготовленість до роботи в умовах мовленнєво-корекційного середовища.

Вихователі 1 та 2 мають середній рівень компетентності – 58% та 52% відповідно, що свідчить про потребу у розширенні знань щодо диференційованого підходу та індивідуалізації у роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Найнижчі результати показали вихователі 3, 4 та 5 – 39%, 28% та 19% відповідно, що є наслідком нестачі практичного досвіду в даному напрямку або відсутності доступу до сучасної методичної літератури та підвищення кваліфікації з даної проблеми.

Отже, аналіз передового досвіду цих педагогів доводить, що корекційна робота в закладі дошкільної освіти має бути цілеспрямованою, плановою та індивідуалізованою. Успіх значною мірою залежить від професійної підготовки вихователя, його уміння створювати мовленнєво-активне середовище, відчувати

потреби дитини, взаємодіяти з родиною та спеціалістами. Саме такий комплексний підхід дозволяє не лише подолати мовленнєві труднощі, але й закласти основи успішного шкільного навчання.

2.2. Аналіз БКДО і чинних програм щодо мовленнєвих помилок дошкільників та їх корекції

У рамках вивчення теоретичних основ проблеми ми провели аналіз Базового компонента дошкільної освіти (БКДО) та чинних програм розвитку дитини дошкільного віку з метою з'ясування, наскільки актуальною є тема корекції мовленнєвих помилок у освітньому просторі. Особливу увагу приділено освітній лінії «Мовлення дитини», яка визначається у БКДО як одна з ключових для гармонійного розвитку дитини дошкільного віку.

У БКДО зазначено, що мовленнєвий розвиток охоплює як формування звукової культури мовлення (артикуляція, фонематичний слух, інтонаційна виразність), так і розвиток граматично правильного мовлення, словникового запасу, зв'язного мовлення. При цьому, документ акцентує увагу не лише на розвитку мовлення, але й на усуненні типових мовленнєвих помилок, які можуть перешкоджати ефективній комунікації дитини з оточенням. Проте, конкретні механізми корекції таких помилок у БКДО окреслені загально і вимагають доповнення за рахунок методичних матеріалів і програм [2].

Зокрема, у програмі «Українське дошкілля» розділ, присвячений розвитку мовлення, містить низку завдань, що опосередковано стосуються подолання мовленнєвих труднощів. Серед них: вправи для розвитку правильної вимови, тренування мовленнєвого дихання, робота над чіткістю артикуляції, розвиток слухової уваги та фонематичного сприймання. Ці вправи створюють підґрунтя для профілактики та корекції таких мовленнєвих порушень, як заміни, пропуски чи спотворення звуків, порушення ритму та темпу мовлення [3].

Програма також приділяє увагу індивідуальному підходу до кожної дитини, що особливо важливо у процесі мовленнєвої корекції. У методичних рекомендаціях наголошується на необхідності враховувати особливості мовного розвитку кожної дитини, її темп, наявність труднощів у вимові, сформованість словника та граматичної структури мовлення. У програмі запропоновані ігрові вправи на розвиток артикуляційного апарату, що мають як профілактичну, так і корекційну функцію.

Програма «Я у Світі» також містить елементи, які можна ефективно використовувати для виявлення та подолання мовленнєвих помилок. Вона передбачає активне використання сюжетно-рольових ігор, вправ на розвиток інтонаційної виразності, звукового аналізу та синтезу, що сприяє виявленню проблем у мовленні та їх подоланню у процесі щоденної освітньої взаємодії. Програма враховує необхідність створення умов для цілеспрямованого тренування вимовних навичок у контексті живої мовленнєвої ситуації [1].

Окремо слід зазначити, що жодна з розглянутих програм не має окремого блоку, присвяченого саме корекційній роботі з дітьми, які вже мають стійкі мовленнєві вади або помилки. Така діяльність, згідно з програмами, в основному здійснюється у межах загальних освітніх завдань або делегується спеціалістам – логопедам. Проте у практиці часто саме вихователь є першою особою, яка виявляє мовленнєві помилки у дітей, тому важливо, аби програми містили конкретизовані методичні рекомендації для проведення корекційної роботи саме у повсякденній діяльності.

Таким чином, аналіз БКДО та чинних програм показав, що розвиток мовлення є провідним напрямом у дошкільній освіті, а профілактика і подолання мовленнєвих помилок – важливим складником цього процесу. Водночас існує потреба у більш детальній розробці інструментарію саме для корекційної роботи вихователя: чітко визначених алгоритмів дій, дидактичних ігор для усунення

типових помилок, індивідуальних карток спостереження за мовленням дитини тощо.

Отже, чинні програми задають правильні орієнтири у сфері мовленнєвого розвитку, однак вимагають посилення практичного корекційного блоку. Подальше удосконалення освітніх програм у цій сфері повинно передбачати не лише формування мовленнєвої компетентності, а й цілеспрямовану роботу над корекцією мовленнєвих недоліків, з урахуванням вікових, індивідуальних та соціокультурних особливостей дошкільників.

2.3. Методичні рекомендації щодо корекції мовленнєвих помилок старших дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ

У сучасній системі дошкільної освіти важливе місце займає формування правильного, чіткого та виразного мовлення у дітей. Мовлення не лише служить засобом спілкування, а й є інструментом пізнання навколишнього світу, вираження емоцій, формування мислення та інтелектуального розвитку дитини. У дошкільний період відбувається інтенсивний розвиток мовленнєвих навичок, тому саме в цей час особливо важливо виявляти та коригувати мовленнєві помилки. Невиправлені вади мовлення можуть ускладнити соціальну адаптацію дитини, порушити навчальну діяльність у майбутньому, знизити рівень самооцінки та комунікативну активність.

Нами розроблені методичні рекомендації щодо корекції мовленнєвих помилок дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ.

Одним із найбільш ефективних та природних методів корекції мовленнєвих порушень у дошкільнят є **використання мовленнєвих ігор і вправ**. Цей підхід поєднує навчання з грою – провідною діяльністю дитини-дошкільника. Мовленнєві ігри дозволяють створити сприятливе емоційне тло,

сприяють розвитку артикуляційного апарату, збагаченню словникового запасу, формуванню граматики та вдосконаленню звуковимови.

Ефективна корекція мовленнєвих помилок у дошкільнят повинна починатися з ретельної діагностики рівня мовленнєвого розвитку. Саме діагностичний етап дозволяє визначити характер і тип порушень: чи стосуються вони звуковимови, лексичного запасу, граматичної будови чи зв'язного мовлення. Для цього використовуються спеціальні методики спостереження, тестові завдання, аналіз мовлення у спонтанних і ситуатійних діалогах. Важливо дослідити не лише рівень володіння мовою, а й індивідуальні особливості психічного розвитку дитини, її мотивацію до мовлення, тип темпераменту.

Однією з ключових умов результативності мовленнєвої корекції є *індивідуальний підхід до кожної дитини*. Усі діти різні: одні активно залучаються до спілкування, інші – мовчазні й потребують більше заохочення; одні мають незначні відхилення у звуковимові, інші – комплексні порушення. Успішна мовленнєва робота можлива лише за умов урахування цих індивідуальних особливостей. Педагог має добирати мовленнєві ігри й вправи відповідно до мовленнєвих труднощів конкретної дитини, її віку, особистісних рис та інтересів [9, с. 25].

Робота над мовленням дошкільників повинна бути системною, регулярною та побудованою за принципом поступовості. Корекційні заняття слід проводити не від випадку до випадку, а на постійній основі, з чітко визначеними цілями та завданнями. Спочатку варто зосередитися на найпростішому рівні – наприклад, постановці окремого звука. Потім слід переходити до автоматизації цього звука у складах, словах, реченнях, а далі – у вільному мовленні. Така поетапна робота забезпечує стійке закріплення мовленнєвих навичок, допомагає уникнути регресу та формує впевненість дитини у власних силах.

Необхідною умовою підготовки дитини до мовленнєвої діяльності є використання артикуляційних і дихальних вправ. Вправи на розвиток органів

артикуляції (губ, язика, піднебіння) готують мовний апарат до правильної вимови звуків. Такі вправи проводяться у формі ігор з дзеркалом, де діти повторюють рухи язика й губ за дорослим: «язичок-гойдалка», «кінчик язика чистить зубки», «ротик-будиночок». Дихальні вправи, у свою чергу, сприяють формуванню мовленнєвого дихання – рівного, плавного, керованого. Наприклад: дути на кульку, пір'їнку, воду в склянці. Ці підготовчі етапи є основою для подальшої продуктивної мовленнєвої роботи.

Мовленнєві ігри відіграють центральну роль у процесі автоматизації правильної звуковимови. Після того як дитина навчилася правильно вимовляти певний звук в ізольованій позиції, важливо закріпити цю вимову в мовленнєвих ситуаціях. Ігри, у яких потрібно часто вживати слова з потрібним звуком, сприяють автоматизації. Наприклад, у грі «Знайди слова із звуком [p]» дитина виконує завдання на пошук відповідних слів серед картинок. Або в грі «Хто швидше?» діти на швидкість називають предмети із заданим звуком. Завдяки ігровій формі діти не втомлюються, не відчують навчального тиску, і звуковимова закріплюється природним шляхом.

Для формування граматичної правильності мовлення необхідно включати до занять **граматичні ігри**, які допомагають дітям опановувати морфологічні та синтаксичні норми мови. Вправи такого типу спрямовані на узгодження слів у роді, числі та відмінку, вживання дієслів у правильній формі, будову речень. Наприклад, гра «Закінчи речення» формує вміння правильно добирати слова залежно від контексту, а гра «Постав слово у множину» допомагає дитині оволодіти правилами словозміни. Такі завдання не лише виправляють граматичні помилки, а й сприяють загальному мовленнєвому розвитку.

Збагачення словникового запасу є ще одним напрямом корекційної роботи, що реалізується через лексичні ігри. Виконуючи ігрові завдання типу «Хто більше назве предметів?», «Вгадай за описом», «Знайди зайве», діти вчаться не лише новим словам, а й розширюють знання про предмети, явища, їхні ознаки,

дії. Наприклад, у грі «Чарівний мішечок» дитина на дотик витягує предмет, описує його, добирає синоніми чи антоніми. Такі ігри збагачують активний словник, розвивають мовну уяву, асоціативне мислення та логіку [16, с. 45].

Особливе значення у мовленнєвій корекції має **розвиток зв'язного мовлення**. Дитина повинна не лише правильно вимовляти звуки, а й уміти будувати логічно завершені висловлювання. Для цього використовуються вправи на складання розповідей за серією картинок, за запитаннями, на основі власних вражень. Наприклад, гра «Склади казку» стимулює дитячу фантазію, дозволяє об'єднувати окремі фрази у зв'язні висловлювання. Такі завдання розвивають послідовність мислення, здатність до аналізу й узагальнення, навички розповіді та опису.

Рольові ігри мають особливе значення для формування практичних мовленнєвих навичок у реальних або змодельованих життєвих ситуаціях. У процесі таких ігор (наприклад, «У лікаря», «У магазині», «У перукарні») діти вчаться вести діалог, ставити запитання, реагувати на репліки співрозмовника, що сприяє розвитку діалогічного мовлення, комунікативної компетентності, вміння адаптувати мову до ситуації спілкування. До того ж, рольова гра дозволяє розвивати мовленнєву активність дитини, допомагає подолати мовну сором'язливість та страх помилок.

Нарешті, важливим чинником успішної мовленнєвої корекції є створення позитивного емоційного фону та партнерської взаємодії між дорослим і дитиною. Мовленнєвий розвиток відбувається найефективніше у ситуаціях, де дитина почувається впевнено, не боїться зробити помилку і отримує емоційну підтримку. Педагог повинен бути доброзичливим, уважним, заохочувати кожне досягнення дитини, підкріплювати її віру в себе. Атмосфера довіри й тепла стимулює мовленнєву ініціативу, спонукає дітей до активного спілкування, що, в свою чергу, прискорює процес подолання мовленнєвих труднощів.

Отже, корекція мовленнєвих помилок у дошкільників є складним, багатограним, але надзвичайно важливим процесом, який вимагає від педагога професіоналізму, терпіння, творчості та індивідуального підходу. Своєчасне виявлення мовленнєвих труднощів та їх подолання сприяє не лише покращенню мовленнєвих навичок, а й загальному інтелектуальному, емоційному та соціальному розвитку дитини. Вміння вільно й правильно висловлювати свої думки, почуття й бажання – це основа успішного навчання, адаптації в колективі та подальшого повноцінного життя в суспільстві.

Застосування мовленнєвих ігор та вправ як методичного інструменту дозволяє зробити корекційний процес природним, цікавим і ефективним для дитини. Через гру діти активніше спілкуються, легше засвоюють мовні норми, розвивають мовленнєве дихання, артикуляцію, граматичні й лексичні структури.

Отже, ми вважаємо, що розроблені нами методичні рекомендації, що базуються на принципах системності, послідовності, індивідуального підходу та емоційної підтримки, дають змогу створити сприятливе середовище для мовленнєвого зростання кожної дитини та забезпечити успішне подолання мовленнєвих бар'єрів у дошкільному віці.

2.4. Презентація каталогу мовленнєвих ігор і вправ

Нами розроблений каталог ігор і вправ для дошкільників, спрямований на корекцію мовленнєвих помилок.

Мета каталогу забезпечення педагогів ефективним дидактичним інструментарієм для корекції мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку через ігрову діяльність. Ігри та вправи, представлені в каталозі, спрямовані на всебічний розвиток мовленнєвої компетентності дитини, формування чіткого, граматично правильного, логічного та виразного мовлення в умовах природного, емоційно позитивного середовища.

Завдання каталогу:

1. Забезпечити педагогів різноманітними методами і прийомами, що сприяють формуванню зв'язного, граматично правильного мовлення у дошкільників.
2. Сприяти розвитку фонематичного слуху, артикуляційних навичок, лексичного запасу, інтонаційної виразності та мовленнєвого мислення у дітей.
3. Створити умови для виявлення та цілеспрямованої корекції типових мовленнєвих помилок, які притаманні дошкільному віку.
4. Активізувати мовленнєву діяльність дітей у формі, що відповідає їх віковим та психофізіологічним особливостям – через гру як провідну діяльність дошкільника.
5. Забезпечити системність, послідовність і варіативність у застосуванні мовленнєвих ігор для різних категорій дітей – з типовим розвитком і з труднощами мовлення.

Зміст каталогу: каталог містить п'ятнадцять мовленнєвих ігор і вправ, розроблених з урахуванням вікових особливостей дітей дошкільного віку, їхніх типових мовленнєвих труднощів та завдань сучасної дошкільної освіти. Кожна гра супроводжується коротким описом, метою, а також прикладом реалізації. Ігри згруповані за напрямками мовленнєвого розвитку: розвиток словника, граматичної будови мовлення, фонематичного слуху, зв'язного мовлення, логіко-мовленнєвих умінь.

1. Гра «Хто більше?».

Мета: збагачення словникового запасу, розвиток швидкості мовленнєвого реагування.

Опис: педагог називає певну тему (наприклад: «Фрукти», «Тварини», «Предмети в кімнаті»), а діти по черзі називають слова, що відповідають цій темі.

2. Гра «Чарівний мішечок».

Мета: розвиток зв'язного мовлення, збагачення лексики, активізація уяви.

Опис: у мішечок кладуть знайомі предмети. Дитина навіпомацки витягує один предмет і описує його, не називаючи. Інші мають відгадати.

3. Гра «Знайди звук».

Мета: автоматизація звуків у словах, розвиток фонематичного слуху.

Опис: дітям показують картинки або називають слова, а вони мають плеснути в долоні, якщо чують у слові заданий звук (наприклад: звук [с]) [11, с. 35].

4. Гра «Добери прикметник».

Мета: формування граматично правильної будови мовлення, збагачення словника ознак.

Опис: педагог називає іменник (наприклад: «яблуко»), а дитина добирає до нього прикметники (яке? – «червоне», «велике», «смачне»).

5. Гра «Закінчи речення».

Мета: формування граматичної правильності мовлення, розвиток мислення та логіки.

Опис: педагог починає речення: «Восени жовтіє...», а дитина його закінчує – «листя».

6. Гра «У кого що?».

Мета: узгодження прикметників та іменників у роді та числі.

Опис: педагог називає героя (наприклад: «У бабусі...»), а дитина повинна назвати предмет, правильно узгодивши слово (наприклад: «...велика торба», «...м'яка хустинка»).

7. Гра «Склади розповідь» (за серією картинок).

Мета: розвиток мовлення і послідовності викладу.

Опис: дитині пропонують серію картинок, які зображують послідовність подій. Вона має скласти за ними розповідь.

8. Гра «Речення з новим словом».

Мета: активізація нового словника, закріплення лексичного значення.

Опис: дитина повинна скласти речення з новим або рідковживаним словом.
Наприклад: слово «парасолька» – «Коли йде дощ, я беру парасольку».

9. Гра «Зайве слово».

Мета: розвиток логічного мислення, класифікація понять.

Опис: дітям називають або показують чотири слова/предмети, з яких один не підходить до групи. Наприклад: «М'яч, лялька, ведмідь, морква» – зайва морква.

10. Гра «Хто я?» (гра-ролева загадка).

Мета: розвиток мовлення та описових навичок.

Опис: дитина загадує певну істоту/персонажа/предмет, а інші ставлять їй питання, щоб відгадати, хто це. Наприклад: «Ти тварина?», «Ти літаєш?» [21, с. 67].

11. Гра «Склади казку».

Мета: розвиток творчого мовлення, уяви, граматичної правильності.

Опис: дітям дають три (або більше) слова або картинки (наприклад: «замок», «кіт», «літак»), за якими вони мають придумати невеличку казку.

12. Гра «Телефон».

Мета: розвиток слухової пам'яті та чіткості мовлення.

Опис: діти сидять у колі. Один пошепки передає слово або фразу наступному, а останній учасник каже, що почув.

13. Гра «Опиши, не називаючи».

Мета: розвиток вміння описувати предмети, явища.

Опис: дитина описує предмет, не вживаючи його назви. Інші повинні відгадати, що це. Наприклад: «Це жовте, кругле, росте в саду, солодке» – яблуко.

14. Гра «Скажи навпаки».

Мета: розвиток словникового запасу, активізація логічного мислення, формування понять антонімії.

Опис: педагог називає слово, а дитина має швидко підібрати до нього протилежне за значенням. Наприклад: «високий – низький», «веселий – сумний», «швидкий – повільний».

15. Гра «Проклади місточок».

Мета: розвиток мовлення, уміння будувати речення з використанням сполучників.

Опис: дітям пропонують два окремі речення, між якими потрібно прокласти «мовленнєвий місточок» – тобто об'єднати їх за змістом. Наприклад: «Я люблю читати. Книжки цікаві» – «Я люблю читати, тому що книжки цікаві».

Висновки до розділу 2

Аналіз передового досвіду педагогів доводить, що корекційна робота в дошкільному закладі має бути цілеспрямованою, плановою та індивідуалізованою. Успіх значною мірою залежить від професійної підготовки вихователя, його уміння створювати мовленнєво-активне середовище, відчувати потреби дитини, взаємодіяти з родиною та спеціалістами. Саме такий комплексний підхід дозволяє не лише подолати мовленнєві труднощі, але й закласти основи успішного шкільного навчання.

Аналіз БКДО та чинних програм показав, що розвиток мовлення є провідним напрямом у дошкільній освіті, а профілактика і подолання мовленнєвих помилок – важливим складником цього процесу. Водночас існує потреба у більш детальній розробці інструментарію саме для корекційної роботи вихователя: чітко визначених алгоритмів дій, дидактичних ігор для усунення типових помилок, індивідуальних карток спостереження за мовленням дитини тощо.

Нами розроблені методичні рекомендації щодо корекції мовленнєвих помилок дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ, що базуються на принципах системності, послідовності, індивідуального підходу та емоційної підтримки, дають змогу створити сприятливе середовище для мовленнєвого зростання кожної дитини та забезпечити успішне подолання мовленнєвих бар'єрів у дошкільному віці.

Крім того, нами розроблений каталог ігор і вправ для дошкільників, спрямований на корекцію мовленнєвих помилок. Мета каталогу забезпечення педагогів ефективним дидактичним інструментарієм для корекції мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку через ігрову діяльність. Ігри та вправи, представлені в каталозі, спрямовані на всебічний розвиток мовленнєвої компетентності дитини, формування чіткого, граматично правильного, логічного та виразного мовлення в умовах природного, емоційно позитивного середовища.

ВИСНОВКИ

Розглянуто теоретичні засади вивчення мовленнєвих помилок дошкільників у контексті сучасної педагогічної науки. Аналіз наукових джерел дозволив визначити, що проблема мовленнєвих порушень є актуальною і комплексною. У дослідженнях сучасних науковців мовленнєвий розвиток дитини розглядається як один із найважливіших чинників загального психічного, пізнавального й особистісного зростання дошкільника. Своєчасне виявлення та корекція мовленнєвих помилок є важливою умовою для успішної соціалізації дитини та її підготовки до шкільного навчання.

Висвітлено особливості виникнення та прояву мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку. Встановлено, що мовленнєві помилки можуть мати різну природу – від вікових особливостей до серйозніших порушень мовлення. На основі аналізу класифікацій мовленнєвих помилок було виокремлено фонетико-фонематичні, лексичні, граматичні та стилістичні помилки, кожна з яких потребує особливого підходу в діагностиці та подальшій роботі.

Обґрунтовано ефективність використання мовленнєвих ігор та вправ як засобу корекції мовленнєвих помилок у дошкільному віці. Зазначено, що ігрові форми навчання не лише сприяють розвитку мовлення, а й забезпечують природне, невимушене середовище для мовленнєвої активності дитини. Мовленнєві ігри та вправи розвивають артикуляційний апарат, слухову увагу, збагачують словниковий запас і формують граматично правильне мовлення.

Таким чином, результати теоретичного аналізу дозволяють стверджувати, що корекція мовленнєвих помилок повинна здійснюватися систематично, з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, із залученням ігрових методів, які мають високу ефективність у практиці роботи з дошкільниками, що створює міцне підґрунтя для подальшого дослідження та практичного впровадження ефективних форм корекційної роботи у закладах дошкільної освіти.

Аналіз передового досвіду педагогів доводить, що корекційна робота в дошкільному закладі має бути цілеспрямованою, плановою та індивідуалізованою. Успіх значною мірою залежить від професійної підготовки вихователя, його вміння створювати мовленнєво-активне середовище, відчувати потреби дитини, взаємодіяти з родиною та спеціалістами. Саме такий комплексний підхід дозволяє не лише подолати мовленнєві труднощі, але й закласти основи успішного шкільного навчання.

Аналіз БКДО та чинних програм показав, що розвиток мовлення є провідним напрямом у дошкільній освіті, а профілактика і подолання мовленнєвих помилок – важливим складником цього процесу. Водночас існує потреба у більш детальній розробці інструментарію саме для корекційної роботи вихователя: чітко визначених алгоритмів дій, дидактичних ігор для усунення типових помилок, індивідуальних карток спостереження за мовленням дитини тощо.

Отже, чинні програми задають правильні орієнтири у сфері мовленнєвого розвитку, однак вимагають посилення практичного корекційного блоку. Подальше удосконалення освітніх програм у цій сфері повинно передбачати не лише формування мовленнєвої компетентності, а й цілеспрямовану роботу над корекцією мовленнєвих недоліків, з урахуванням вікових, індивідуальних та соціокультурних особливостей дошкільників.

Нами розроблені методичні рекомендації щодо корекції мовленнєвих помилок дошкільників засобом мовленнєвих ігор і вправ, що базуються на принципах системності, послідовності, індивідуального підходу та емоційної підтримки, дають змогу створити сприятливе середовище для мовленнєвого зростання кожної дитини та забезпечити успішне подолання мовленнєвих бар'єрів у дошкільному віці.

Крім того, нами розроблений каталог ігор і вправ для дошкільників, спрямований на корекцію мовленнєвих помилок. Мета каталогу забезпечення

педагогів ефективним дидактичним інструментарієм для корекції мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку через ігрову діяльність. Ігри та вправи, представлені в каталозі, спрямовані на всебічний розвиток мовленнєвої компетентності дитини, формування чіткого, граматично правильного, логічного та виразного мовлення в умовах природного, емоційно позитивного середовища.